

## THE CONCEPT OF INCLUSIVE EDUCATION AND UPBRINGING FOR CHILDREN WITH DISABILITIES.

*Lecturer: Shaydullayeva Kamola*

*Student: Avazova Jasmina*

**Annotation:** This topic highlights the concept of inclusive education and upbringing for children with disabilities. Inclusive education is aimed at providing equal educational opportunities for all children regardless of their physical, intellectual, or emotional characteristics. This concept serves to create a supportive educational environment, apply an individualized approach, ensure social adaptation, and protect the rights and interests of children. Furthermore, the main principles, advantages, and implementation mechanisms of inclusive education are analyzed.

**Keywords:** inclusive education, children with disabilities, special educational needs, right to education, equal opportunities, social adaptation, integration, individualized approach, inclusive environment, pedagogical support, upbringing, quality of education.

## IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIM VA TARBIYALASH KONSEPSIYASI.

*O'qituvchi: Shaydullayeva Kamola*

*Talaba: Avazova Jasmina*

**Annotatsiya:** Ushbu mavzuda imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'lim va tarbiyalash konsepsiyasining mazmun-mohiyati yoritiladi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalarga, ularning jismoniy, aqliy yoki hissiy xususiyatlaridan qat'i nazar, teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan. Mazkur konsepsiya ta'lim muassasalarida qulay muhit yaratish, individual yondashuvni qo'llash, ijtimoiy moslashuvni ta'minlash hamda bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, afzalliklari va uni amalga oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi.

**Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, maxsus ehtiyojlar, ta'lim olish huquqi, teng imkoniyatlar, ijtimoiy moslashuv, integratsiya, individual yondashuv, inklyuziv muhit, pedagogik qo'llab-quvvatlash, tarbiya, ta'lim sifati.

**Kirish.** Jahon miqyosida inson huquqlarini ta'minlash va har bir shaxsning sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa,

imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularni jamiyat hayotiga faol jalb etish hamda ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlash zamonaviy ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan sanaladi. Shu sababli ko'plab davlatlarda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning, ularning jismoniy, aqliy, ruhiy yoki ijtimoiy holatidan qat'i nazar, bir xil ta'lim muassasasida birgalikda ta'lim olishlarini nazarda tutuvchi pedagogik yondashuvdir. Mazkur yondashuv har bir bolaning qobiliyati, ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni talab etadi.

O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimida tenglik va ochiqlik tamoyillarini qaror toptirish orqali imkoniyati cheklangan bolalar uchun qulay ta'lim muhitini yaratish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda

**Asosiy qism.** Inklyuziv ta'limning asosiy g'oyasi barcha bolalarning birgalikda ta'lim olishi va rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat. Bu tizimda imkoniyati cheklangan bolalar alohida muassasalarda emas, balki umumiy ta'lim muassasalarida tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim oladilar.

**Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:**

- barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish;
- bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish;
- ijtimoiy moslashuv va integratsiyani ta'minlash;
- diskriminatsiya va kamsitishning oldini olish;
- bolalarda o'zaro hurmat va bag'rikenglikni shakllantirish.

Inklyuziv ta'lim har bir bolaning o'ziga xosligini qadrlaydi va uni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida ko'radi.

**Imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlari**  
Imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalash murakkab va mas'uliyatli jarayon hisoblanadi. Bunday bolalar bilan ishlashda individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Tarbiya jarayonida bolaning psixologik holati, qiziqishlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajasi hisobga olinishi lozim.

**Inklyuziv tarbiyaning asosiy vazifalari quyidagilar:**

- bolalarda mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirish;
- muloqot madaniyatini shakllantirish;
- o'ziga ishonch hissini kuchaytirish;
- jamiyatda yashash va faoliyat yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- ijodiy va intellektual salohiyatni qo'llab-quvvatlash.

Tarbiyachi va pedagoglar bolaning kuchli tomonlarini aniqlab, ularni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari kerak.

**Inklyuziv ta'limning afzalliklari.** Inklyuziv ta'lim nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar, balki barcha ta'lim oluvchilar uchun foydalidir. Ushbu tizim quyidagi afzalliklarga ega:

**Imkoniyati cheklangan bolalar uchun:**

- tengdoshlar bilan muloqot qilish imkoniyati yaratiladi;
- ijtimoiy moslashuv darajasi oshadi;
- o'z qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniga ega bo'ladilar;
- mustaqillik va faollik rivojlanadi.

**Sog'lom bolalar uchun:**

- bag'rikenglik va hamdardlik hissi shakllanadi;
- ijtimoiy mas'uliyat rivojlanadi;
- turli insonlar bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalari hosil bo'ladi.

**Jamiyat uchun:**

- ijtimoiy tenglik ta'minlanadi;
- nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatga integratsiyasi kuchayadi;
- insonparvarlik qadriyatlari mustahkamlanadi.

**Inklyuziv ta'limni tashkil etishda pedagoglarning roli.** Pedagog inklyuziv ta'limning asosiy ishtirokchilaridan biri hisoblanadi. U bolalarning ehtiyojlarini aniqlashi, mos metod va usullarni tanlashi hamda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi zarur.

**Pedagog quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak:**

- maxsus pedagogika asoslarini bilish;
- individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish;
- zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish;
- ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilish;
- psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatish.

Shuningdek, pedagoglar muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashib, inklyuziv ta'lim bo'yicha bilimlarini boyitib borishlari lozim.

**Ota-onalar va mutaxassislar hamkorligi.** Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan ota-onalar va mutaxassislarning hamkorligiga bog'liq. Ota-onalar bolalarning rivojlanishidagi muammolar va yutuqlar haqida pedagoglarga ma'lumot berib turishlari zarur. Psixolog, logoped, defektolog va tibbiyot xodimlari bilan hamkorlik qilish orqali bolaning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Ushbu hamkorlik natijasida ta'lim va tarbiya jarayoni yanada samarali tashkil etiladi.

**O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish istiqbollari.** So'nggi yillarda O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari, umumta'lim maktablari va oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv muhitni yaratish bo'yicha muhim ishlar olib borilmoqda.

**Kelgusida:**

- ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash;
- maxsus pedagog kadrlarni tayyorlash;
- inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish;
- ota-onalar va jamoatchilikning xabardorligini oshirish kabi vazifalar dolzarb bo'lib qoladi.

**Xulosa.** Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim va tarbiyalash konsepsiyasi imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy va insonparvar yondashuvdir. Ushbu tizim har bir bolaning qobiliyati va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi hamda ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari va nizomlari.
4. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris, 2005.
5. UNICEF. Inclusive Education and Children with Disabilities. New York, 2017.
- United Nations. New York, 2006.
6. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim bo'yicha o'quv qo'llanmalar. – Toshkent, 2022.
7. Maktabgacha pedagogika. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2023.